

ri que revela molt poc interès pels fenòmens meteorològics. I, com és lògic, conté també anotacions sobre una gran varietat de temes esporàdics, que poden anar des de les formes dels barrets que havien de dur els estudiants, els capellans i la gent en general, fins al preu màxim que podien cobrar els forners per coure el pa o la circulació dels vehicles durant la Setmana Santa, passant per una minuciosa descripció de la Torre del Senyal de Portopí, les celebracions de la Constitució de 1812 a Palma, la venda d'esclaus a la plaça de Cort, l'augment del preu del tabac i la sal o la instal·lació de l'enllumenat públic a Palma.

A més del corresponent apartat crític, i «atesa la considerable diversitat gràfica entre els dos manuscrits conservats», l'editora inclou a la introducció una detallada descripció dels principals elements divergents (25 pàgines) i la clou amb l'extensa bibliografia consultada. I complementa el seu treball amb documentació gràfica i uns utilíssims glossari, índex temàtic i índex onomàstic. Un nou treball de Carme Simó, que posa a l'abast dels estudiosos d'aquest període històric (1749-1828) i del públic lector en general una excel·lent edició del *Noticiari de fets memorables de Mallorca*, del notari Gabriel Nadal i Huguet.

DOMÈNECH, David: *Les nits de Pitarra. Aproximació a la Rebotiga de Frederic Soler (1863-1871). Art, espiritisme, homeopatia i revolució a la Barcelona del vuit-cents*, pròleg de Carme Morell, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Àmbit Serveis Editorials, 2019.

ARNAU SOLER PEJOAN

Universitat Autònoma de Barcelona
arnau.sp93@gmail.com

Poques personalitats hi ha de tan importants en el dinou català com Frederic Soler. Encara n'hi ha menys que hagin arrelat amb tant d'entusiasme en la memòria popular, especialment en la de la Ciutat. La seva figura ha quedat del tot identificada, vulgues no vulgues, amb un espai memorable de la Barcelona vella que, malauradament, ha caigut en desgràcia des de fa una colla de mesos: la seva mítica rellotgeria del carrer d'Escudellers, en la rebotiga de la qual se celebrava una tertúlia sobre les matèries més variades de la vida moderna. David Domènech ens n'ofereix, amb *Les nits de Pitarra. Aproximació a la Rebotiga de Frederic Soler (1863-1871)*, una monografia impecable i documentada fins al més mínim detall.

L'estudi de David Domènech, avalat d'entrada en el pròleg per la professora Carme Morell, màxima especialista en l'obra de Frederic Soler i en el teatre català del vuit-cents, s'erigeix com una contribució decisiva en l'esclariment del que es debatia en aquelles «nits» en què Frederic Soler reunia una colla de tertulians al magatzem del seu establiment de rellotger, ofici que va combinar durant un temps amb l'escriptura fins que pogué fer-se professional de la ploma i empresari

de renom amb la capitania del Teatre Romea. L'exploració de materials inèdits d'arxiu i de fonts contemporànies a l'època de Soler (especialment, els escrits memorialístics i periodístics d'alguns dels assistents a la Rebotiga) permet aconseguir a l'autor de l'estudi, bibliotecari d'ofici i «curiós per convicció» (segons podem llegir en la solapa del llibre), una radiografia aproximada d'aquelles sessions de discussió al voltant de temes que van de l'estricta anàlisi de les matèries artístiques a l'abordament dels avenços científics més notables.

L'obra s'estructura en vuit capítols que estableixen una gradació lògica de la matèria. La introducció recull les motivacions i els objectius que orienten la investigació, que no són altres que subvertir la imatge idíl·lica que alguns escrits han volgut propagar de les reunions a la Rebotiga i assenyalar el grup de Pitarra com una catapulta important en els processos polítics que van dur a la Revolució de Setembre i, més tard, a vehicular un cert discurs dins el catalanisme polític. Tot plegat dibuixa un punt de partida de l'estudi prou clar i prou estimulant per continuar-ne la lectura, perquè una de les voluntats més decidides que persegueix és «[...] matisar la visió simple, ingènua i superficial que encara avui pesa sobre la Rebotiga. Tenim prou indicis per a parlar d'una tertúlia complexa i conflictiva» (p. 33). Amb això, doncs, la metodologia que se segueix resulta del tot adequada per aconseguir l'objectiu bàsic d'intentar desfer un discurs reduccionista sobre la importància que va tenir la Rebotiga en diversos ordres de coses, perquè l'autor s'ha preocupat i molt de contrastar les informacions que les fonts primàries ens n'han llegat, moltes vegades imprecises i encara més sovint contradictòries. Els testimonis d'època que ens n'han pervingut, concretats en els escrits memorialístics i periodístics d'algunes personalitats properes a Pitarra, s'elevan com a únics documents vàlids per reconstruir el fil de les converses i de l'ambient que es respirava rere el taulell del relloger. Juntament amb aquests, altres peces d'arxiu de descoberta o exploració recent (com ara epistolars i documents notariais, entre altres) ajuden l'autor d'aquest estudi a reconstruir el mosaic fins ara imprecís de les reunions a can Pitarra.

En el capítol primer, l'autor s'endinsa en el mosaic de la vida social i política de la Barcelona anterior a l'esclat de la Revolució de Setembre de 1868. Ens fixa la imatge de la Barcelona prerevolucionària a través d'una successió d'estampes que mostren els capítols més importants de la història de la Ciutat (el pla Cerdà, l'impacte del lliurecanisme, el creixement demogràfic, el període d'entreguerres, etc.) per tal d'establir el marc contextual en què es va donar el naixement de la tertúlia, pels volts de 1863.

És ja al capítol segon quan se'ns convida a emprendre un recorregut per les descripcions més rellevants que sobre la Rebotiga ens han deixat escrites els homes de lletres estrictament contemporanis de Pitarra. David Domènech té un viu interès per l'espai físic protagonista de la conversa i ens el fa arribar. La seva ànsia de reconstrucció del lloc el condueix a oferir-nos (per mitjà dels testimonis coincidents, els de Conrad Roure i Artur Masriera) una «restitució hipotètica de la rellogeria» encarregada a l'arquitecte Marc Marzal el 2015 (p. 105). Al costat

d'aquests, no deixa d'haver-hi una companyia més àmplia de noms que ens han fet arribar fins als nostres dies detalls complementaris de la rellotgeria, com és el cas de la il·lustració que féu Tomàs Padró per acompanyar la poesia «Lo rellotger», de Frederic Soler, o el dibuix que Ramon Torres dedicà als integrants de la tertúlia i que trobem reproduït a la coberta del llibre.

Altres acostaments hi ha hagut a la personalitat que fou Frederic Soler. Deixant a banda els opuscles panegírics o els nombrosos apunts biogràfics arran de la mort de l'autor, els treballs més destacats al voltant de la vida i l'obra de Soler són, per ordre d'aparició, els de Josep M. POBLET (1967; 1979), Xavier FABREGAS (1986) i Carme MORELL (1995). Domènech hi contribueix amb el capítol tercer del seu estudi, enfocat, més que no pas a radiografiar de cap a peus la vida de l'escriptor, a destacar-ne la importància capital en la configuració d'un grup generacional i esbossar-ne els trets carismàtics que puguin donar compte de la seva incidència en els moviments culturals i polítics del moment. El context personal i social de Soler hi queda perfectament desplegat en la seva dosi justa de dades biogràfiques, les quals presenten una novetat important per la qual cal que estiguem agraïts a Domènech: la data de naixement de l'autor de *L'esquella de la torratxa*, el 9 d'octubre de 1838 (p. 121).

Com és obvi, ni els participants a la tertúlia van conèixer-se d'un dia per l'altre ni la Rebotiga va configurar-se com a centre de reunió del no-res. En el capítol cinquè queden recollits els primers contactes d'alguns dels integrants del grup en les gresques que s'organitzaven en els pisos i tallers a finals dels anys 50 i principis dels 60. En aquests espais de trobada de joves calaveres, Pitarra, per exemple, va presentar (més que no pas «estrenar») les primeres versions d'alguns dels seus singlots poètics, com ara *La botifarra de la llibertat* i *Les píndoles d'Holloway*. L'anomenada primera generació de dramaturgs catalans, com la batejà ja fa uns anys Carme Morell, constitueix el nucli dur que suposa l'arrencada de la tertúlia. Són una generació literària que s'agermana amb personalitats de la política (Valentí Almirall) i fa colla amb artistes i pintors (Josep Lluís Pellicer, Tomàs Padró, Modest Urgell), altres escriptors no abocats de ple precisament a l'escriptura teatral (Robert Robert, Josep Anselm Clavé...), concurrents esporàdics d'una certa talla (el poeta i dramaturg castellà José Zorrilla, per exemple), i un llarg etcètera. A més de Frederic Soler, hi ha Conrad Roure, Eduard Aulés, Albert Llanas, Manuel Angelon, i tants d'altres, que són alguns dels noms coincidents en les taules dels teatres però també en les primeres provatures en plataformes de premsa com *Un tros de paper*, *Lo xanguet*, *Lo noi de la mare...* Tots ells, juntament amb altres personatges de la vida bohèmia com Carles Altadill o Albert Sendil, són tractats a banda per l'autor en el capítol següent, que es destaca com un mostrari prou complet de les anècdotes més facecioses dels concurrents a la tertúlia.

Consideració a banda mereix el capítol exclusivament dedicat a la petja que el món femení va deixar en les nits de tertúlia. Domènech refereix que era molt inhabitual de trobar la presència (i la participació directa en les converses) d'una dona en aquest tipus de reunions, per bé que en documenta alguns casos. Si bé la

participació directa d'una veu de dona no es va produir a can Pitarra, sí que han quedat documentades les breus incursions d'algunes dones de la família de Frederic Soler: es tracta de la cosina, la germana i la tia de l'autor de les gatades. En sabem ben poca cosa de totes elles, però, tal com apunta Domènech, sabem del seu pas per aquestes reunions gràcies al pròleg que Valentí Almirall escrigué per a *Nits de lluna* (1886), un dels darrers llibres de poemes de Soler. Acte seguit, també es comenten anècdotes d'un casanova assistent a les reunions, Emili Sala, i la consideració que els drets de les dones mereixen dins el discurs del republicanisme federal, el primer anarquisme i l'espiritisme.

El capítol setè, titulat «Una generació guanyada», entra a considerar qüestions que agermanen i caracteritzen els integrants de la generació que Frederic Soler reuneix a la Rebotiga. A banda de plantejar si realment Soler és el centre d'aquesta generació o no, s'organitzen els tertulians (tant els segurs com els probables) segons el seu lloc i any de naixement, en tot un seguit de graelles amb valors percentuals que ens confirmen la minuciositat amb què Domènech ha emprès la seva tasca analítica.

L'esglaonament de capítols ens condueix finalment a la cloenda del volum amb l'exposició dels temes de conversa que van centrar l'atenció dels tertulians. Com tota tertúlia moderna, i com tantes altres de simultànies a la que ens ocupa, la de la rellotgeria partia de l'actualitat més immediata, la barcelonina. Sabem de segur, per diversos testimonis escrits, que l'ànima de la trobada era Frederic Soler, però ben a la vora d'aquest també hi havia Conrad Roure, el qual jugava un paper decisiu en el vaivé de la conversa, com a mediador. Com és obvi, una tertúlia és un espai de discussió, de vegades amb bàndols oposats i xoc d'opinions. Dins d'un grup sempre hi ha grups més petits creats per afinitat i per fer front comú en una causa, i en això la Rebotiga tampoc no traïx.

La galeria de temes tractats en el flux de la conversa d'aquelles nits queda determinada per les ocupacions i les conviccions dels diversos assistents. El repertori és extens i exhaustivament comprovat per David Domènech. De la mateixa manera que l'assistència d'Albert Llanas hi assegura la discussió de dues matèries que el van obsessionar, la frenologia i l'espiritisme, la presència de Josep Anselm Clavé hi assegura el debat al voltant de la música; la de Modest Urgell, la pintura i el dibuix; la de Frederic Soler i la colla d'*Un tros de paper*, el periodisme humorístic i satíric així com l'espectacle teatral i les funcions de La Gata; la de Narcís Monturiol i els seus ajudants, la preparació de l'*Ictíneo*; la de Valentí Almirall, els vaivens de la política i de la societat en general, entre molts altres temes.

Després d'un epíleg en què es recullen les principals conclusions de l'estudi, entre les quals la insistència a ressaltar el grup de la Rebotiga com un nucli important que ajuda a entendre un bocí de la història del nostre país, l'autor ens ordena en un fabulós *dramatis personae* les dades aconseguides sobre cadascun dels assidus a la Rebotiga, amb fotografies i tot. També hi trobem, seguidament, la relació de biblioteques, arxius i entitats diverses explorats per tal de tirar endavant les investigacions que han culminar amb aquest llibre i un índex onomàstic i de tí-

tols, eina imprescindible per navegar per un volum que aplega tanta informació i tan diversa. En aquest sentit, cal que assenyalem que hi hem trobat a faltar un llistat bibliogràfic final que recollís totes les citacions que apareixen a peu de pàgina.

No podem sinó dir que el volum aconsegueix de satisfer les expectatives que el lector pot fer-se'n prèviament a la lectura. El rigor en la investigació i la claredat d'exposició són dues de les virtuts màximes que hi excel·leixen. Només podem desitjar, per acabar, que, tal com diu l'autor a la introducció, aquesta contribució serveixi per continuar ampliant els horitzons i per establir un pont de connexió amb les futures investigacions sobre els afers de la Rebotiga.

BIBLIOGRAFIA

- FÀBREGAS (1986): Xavier Fàbregas, «Frederic Soler i el teatre del seu temps», dins Joaquim Molas (dir.), *Història de la literatura catalana. Part moderna*, vol. VII, Barcelona: Editorial Ariel, ps. 291-363.
- MORELL (1995): Carme Morell i Montadi, *El teatre de Serafí Pitarra: entre el mite i la realitat (1860-1875)*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat; «Textos i Estudis de Cultura Catalana» 39.
- POBLET (1967): Josep M. Poblet, *Frederic Soler. Serafí Pitarra*, Premi de Biografia Catalana Aedos, Barcelona: Editorial Aedos; «Biblioteca Biogràfica Catalana» 42.
- (1979): *La Barcelona històrica i pintoresca dels dies de Serafí Pitarra*, Barcelona: Editorial Dopesa.

MASDÉU, Fina: *Plàcid Vidal. Memorialista singular d'obra viscuda*, Tarragona: Arola Editors, 2018.

JOSEP CAMPS ARBÓS
 Universitat Oberta de Catalunya
 jcampsar@uoc.edu

Plàcid Vidal. Memorialista singular d'obra viscuda, de Fina Masdéu, és un estudi imprescindible a l'hora d'apropar-nos no només a l'anomenat Grup Modernista de Reus sinó també al Modernisme català, i té el seu origen en la tesi doctoral de l'autora, defensada a la Universitat de Barcelona sota la direcció de Josep Murgades. L'objectiu del treball és el «d'actualitzar la presència de Plàcid Vidal (Alcover, 1881 - Barcelona, 1938) i la seva obra en l'àmbit literari català, tant des de la perspectiva de la història de la literatura com des de la perspectiva del gènere memorialístic» (p. 13), ja que «no consta en la història de la literatura catalana més que de manera tangencial [...] i, de vegades, com a exemple d'escriptor fracas-